

Victor de Leeuw,
architect

Je gaat er niet voor je lol wonen

'De opgave lijkt simpel: ga op de stoel zitten van degene die een gebouw gaat gebruiken. Maar het is best moeilijk om een scherp beeld te krijgen van wat zich in een steeds minder helder hoofd afspeelt. En mensen met dementie zijn bovendien niet de enige gebruikers.'

Voor de vuist weg komt Victor de Leeuw met een waterval aan uitspraken: opvattingen, observaties, oordelen en overwegingen. Hij is partner bij EGM Architecten. Een groot bureau dat zo'n zeventig procent van zijn opdrachten uit de zorg haalt. 'Daar gaat het tenminste ergens over, en... omdat je moet meebewegen met de maatschappelijke ontwikkelingen, houdt het je scherp.'

1 'Het is het mooist als mensen hun levenspad zo gewoon mogelijk voortzetten. Kleinschalige oplossingen

in woonkernen scheppen daarvoor een goede voedingsbodem. Zeg maar: bewoners zijn toevallig verhuisd, in de buurt, je kunt er als vanouds een kopje koffie doen, samen een rondje lopen. Maar kleinschaligheid is geen wondermiddel. Als er in het dorp of de familie geen sociale samenhang is, verandert dat niet in één klap.'

2 'Een gebouw moet al gauw veertig jaar of langer mee. Ook in de zorg. Opdrachtgevers, architecten en bouwers moeten een zo gezamenlijk mogelijke kijk ontwikkelen op wat nodig is, nu en later. Dat vraagt om verbeeldingskracht, om in alternatieve scenario's kunnen denken, om betrokkenheid bij de gebruikers. Het is een zegen als de vraag naar een gebouw voortkomt uit een duidelijke visie. Dan heb je iets om je tanden in te zetten. SVRZ had indertijd zo'n

'Een
duidelijke
visie is een
zegen'

visie. Die hebben ze levend gehouden. Dat kun je tot op de dag van vandaag merken.'

3 'Zorggebouwen vermijd je het liefst. Daar ga je niet voor je lol naartoe. Maar voordat je het weet, beland je erin, ben jezelf patiënt of cliënt. Nou, dan kan zo'n gebouw maar beter deugen. Als je er als architect op die manier naar kijkt, is je ontwerp ook een parachute voor toekomstig eigenbelang.'

4 'Hoe zou je het zelf willen? Dat is de terechte vraag. Daarmee ga je de beleidsnota's, overheidsmaatre-

gelen en financiële kaders te lijf die op tafel liggen. Het is een doeltreffend breekijzer om de discussie, een dialoog eigenlijk, op gang te krijgen. Je moet die vraag stellen en ontdekken waar de pijngrens ligt. Daar overheen gaan, is niet nodig. Vaak zelfs contraproductief.'

5 'Als architecten weten we niet hoe het per se moet. Een zorginstelling kent haar opgaven, opgelegde regels, verplichtingen, middelen, zorgvragers. Maar aan ons de taak om verschillende perspectieven de revue te laten passeren. Bijvoorbeeld: wat wil je als mens? De zorgorganisatie met haar professionals krijgt ineens de bril van de cliënt op.'

6 'Wij, ontwerpers van gebouwen, zijn buitenstaanders. Bij voorkeur betrokken buitenstaanders, maar we verlenen de zorg niet. Evenmin runnen we de organisatie.'

We bekijken, beoordelen en faciliteren. Bij mensen met dementie is onze huisvestingsopgave vooral het bieden van een zo normaal en herkenbaar mogelijke omgeving. Bij kleinschaligheid komt dat bijna automatisch in de buurt: huiskamer, keuken, een soort gezinsverband.'

7 'De gemiddelde patiënt met dementie bestaat niet. Er zijn verschillende vormen en verschillende stadia. Verschillende geschiedenissen bovendien. Zo'n ziekte heb je nooit alleen. Kijk naar de mensen om iemand heen; hun rol, bemoeienis, betrokkenheid. Neem de man of vrouw die niemand meer heeft. Geen hulp, maar met - misschien wel betrokken - burens die bang zijn dat de gaskraan blijft openstaan. Zo iemand moet misschien vroegtijdig een stuk leven opgeven wat hij of zij anders nog had kunnen leiden.'

'Mensen met dementie zijn niet gek. Ze voelen dat ze contact verliezen, terwijl ze juist steun nodig hebben om hun leven op de rails te houden'

8 'Het is heel wreed als je merkt dat je steeds minder zelfredzaam bent, dat je de greep op je bestaan verliest. Met mijn moeder heb ik dat meegemaakt. En zij kwam ook nog terecht in een zorginstelling die leek op een jeugdherberg waar Frans Bauer de norm is. Dat zeg ik niet bitter, hooguit zwartwit. Het is een waarneming die me inspireert om het beter te doen.'

9 'Mensen met dementie zijn niet gek. Ze voelen dat hun vermogen tot interactie verzwakt, terwijl ze juist steun en zekerheden

nodig hebben om hun leven zoveel mogelijk op de rails te houden. Ze komen terecht in een wereld met mensen en defecten waarvan ze het bestaan amper vermoeden, inclusief die van hunzelf. Je zou er gek van worden: waar ontleen je dan nog je levensgeluk, je genot aan? Dat staat of valt met de mensen die zorg verlenen, met het houvast dat we met z'n allen kunnen bieden.'

10 'Een gebouw moet de gebruikers dienen. Als architect maak je van hen een soort portret. Een karikatuur eigenlijk. Je vergroot en verkleint eigenschappen. In dit geval geef ik het je te doen: ik kan niet in hun hoofd kruipen, ik kan de verwarrende omstandigheden geen plek geven. Dus grijp je terug op vertrouwde routines van bewoners en hun omgeving.'

11 'Het is razend moeilijk om het iedereen naar de zin te maken. Je moet als architect op meerdere stoelen tegelijk gaan zitten. Want naast de bewoners zijn er ook de verzorgenden, de ondersteuners en de bezoekers. Een gezamenlijk ontwerpproces met alle betrokkenen werpt z'n vruchten af. Dan kennen ze het gebouw al, het is al een beetje van hen, nog voordat ze een voet over de drempel hebben gezet.'

12 'Mooi of lelijk? In uitspraken daarover moet je heel terughoudend zijn. In de zorg gaat het eerder om gebruiksgemak, doeltreffendheid, veilig, behaaglijk, sfeer bevorderend en zekerheid biedend. Smaak is een kwestie van opvoeding, van wat je in je jeugd bent teggekomen. En iedereen woont vervolgens graag in z'n eigen sentiment. Uiteindelijk zijn mijn persoonlijke

'Aan een gebouw stel je eisen. Als daarin het chagrijn doorklinkt van wat allemaal niet meer mag en kan, span je het paard achter de wagen'

esthetische voorkeuren daarom ondergeschikt als het gaat om gebouwen voor de zorg.'

13 'Ik bestrijd dat een architect bepalend is voor een gebouw. Hij of zij is dienstbaar. De sleutel ligt bij goed opdrachtgeverschap. In Nederland mag je zonder diploma nog geen patat bakken, maar wel voor miljoenen gebouwen laten neerzetten. Opdrachtgeverschap is een vak, een rol met een enorme impact; ook op de kwaliteit van zorg.'

14 'Bouwen is het stallen van geld. Investeerders doen dat

vanuit hun professie, niet als eindgebruiker. Het is doorgaans geen afspiegeling meer van een persoon of een ambitie. De cultuur van het bouwen verschaalt. Ondanks alle aandacht voor architectuur, gaan opdrachtgevers vaak niet verder dan de laatste dertig centimeter aan de buitenkant; het smoel.'

15 'Het programma van eisen kan een valkuil zijn. Doorgaans is dat een politiek geladen stuk. Als in de eisen het chagrijn doorklinkt van wat allemaal moet en niet mag, span je het paard achter de wagen. Daarom altijd de onderliggende waarom-vraag. Waarom? Net zo nieuwsgierig als een kind.'

16 'Weet je wat een opdrachtgever naar mijn hart is? Iemand met een uitgesproken visie op zorg. Iemand die weet wat mensen, ook in

‘Vernieuwing is nodig. Leuk ook’

een afhankelijkheidsrelatie, gelukkig kan maken, genot kan bieden. Omdat het niet allemaal in de openlucht gebeurt, is een gebouw nodig. En daarmee ook iemand die de vertaling van visie naar gebouwbeleving kan maken. Maar die visie is het fundament. Daarop kun je in de dialoog op teruggrijpen.’

17 ‘Het gaat om woningen voor een groep. Verschillende mensen, verschillende achtergronden. Burgemeester, boekhouder, schillenboer. Hoe maak je oplossingen passend? Natuurlijk vervagen rangen en standen. En ook speelt de mate van dementie een rol. Maar het blijft een opgave; het samenstellen van harmonieuze groepjes en passende omgevingsprikkels. Misschien moet je uitgaan van menstypen; druk, bezinnend, sociaal, solitair, dominant, volgzzaam, enzovoorts...’

18 ‘Vernieuwing is nodig. Leuk ook. Het voorkomt dat je versteent. Maar ik geloof niet in kamikaze-innovatie. Dus geen dingen uitproberen omdat niemand eerder op dat idee gekomen is. Maar wél nieuwsgierig zijn, onderzoeken wat de toegevoegde waarde is, kennis vergaren.’

19 ‘Dingen verbeteren behoort de drijfveer achter elke innovatie te zijn. Doordacht, gedreven. Dat is wat anders dan jong en enthousiast de wereld spontaan anders inrichten en allerlei verworvenheden overboord kiepen.’

20 ‘Vernieuwing vraagt om een combinatie van visie en moed. SVRZ heeft twintig jaar geleden een heldhaftige beweging ingezet. Voor mij is dat een mooi voorbeeld van geslaagde zorgvernieuwing.’

Architect Victor de Leeuw neemt een delegatie uit Noorwegen op sleeptouw naar SVRZ. In de Noorse gemeente Drammen is hij bezig met het ontwerpen van zorgvoorzieningen. De manier waarop in Zeeland de kleinschaligheid vorm heeft gekregen, ziet hij als inspiratiebron. Zelf heeft hij de hand gehad in woonzorgcomplex Erasmuspark in Goes. Victor de Leeuw is partner bij EGM Architecten, met zo'n honderd medewerkers een van de grotere architectenbureaus van Nederland. Zorg is een specialiteit.
